

Prostor chrám člověka

Oldřich Hozman

Člověk je součástí prostoru. Skrze jeho zažívání se dostáváme sami k sobě. Prostor je bránou chrámu plného zážitků, které nás formují na naší cestě životem. K tomu, jak prostor chápeme, jak na nás působí a jak se v něm pohybujeme, patří různá gesta a postoje.

Duševní postoj

Živé duševní gesto člověka i architektury vytváří předpoklady pro zdravý vývoj. Skrze jazyk prostorových forem, skrze motivy tvarů hmoty se rodí události ve světě. Ty mají také svojí úroveň, která působí na cit člověka. Vše přichází z duchovních předobrazů - z impulzů a inspirací duchovního světa, na základě kterých si v duchu vytváříme obrazy a myšlenky. Předobraz tohoto gesta vznikl v naší mysli před tím, než jsme pohyb vykonali. Chceme-li někoho radostně přivítat, roztáhneme k němu paže. Pohyb i postoj je vždy zabarven náladou vycházející z duševního naladění vítajícího. Živá imaginace vytváří počátky následných gest, které formují chování a morální činy. Tak se v prostoru rozvíjí události a vznikají sociální vztahy mezi lidmi. Gesta člověka i architektury utvářejí náladu prostředí. A to tehdy a o to silněji, jsou-li zpracovány uměleckým způsobem.

Doteky světa

V prostoru zažíváme vždy dobrý pocit, když přijdeme na známé místo, kde jsme již byli. Stejně je to při setkání s blízkým člověkem. Gesto vítajících paží a objetí souvisí s tím nejnvnitřnějším v nás, touhou vrátit se domů. Člověk se oddělil z bytosti Kosmu a hledá cestu zpět. Tajemství prožitku shledání zažíváme v doteku. Cit pro dotek je jedním z nejduchovnějších lidských smyslů. Ze všech dvanácti smyslů člověka je tím, v kterém nalézáme rovnováhu mezi sebou a světem. Když se člověk dotýká světa a setkává se s ostatními, zažívá tělesně i duševně sám sebe. Proto bylo a je v architektuře tak důležité vytvářet gesta vítajících vstupů, otevírající se prostory, ale i příjemná zákoutí. Nechat člověka vstoupit, dotknout se v prostoru jeho gest i hmotných věcí a procítit nálady kolem sebe. Vytvářet v krajině i v architektuře místa

pro setkávání i pro osobní prožívání sebe sama. V životě se prolínají doteky se světem veřejným a soukromým. Veřejné je více konkrétní a fyzické, soukromé bývá více osobní a má spojení se světem duchovním. Veřejným jsou pro nás otevřená gesta přírodních krajin, prostorné náměstí nebo uspořádání a styl domů ve městě. Osobní soukromé doteky s duchem prožíváme na posvátných místech. Jsou to lokality, kde se s posvátným gestem setkáváme sami za sebe. Setkání s ostatními na duchovní úrovni umožňují chrámy. Například kaple nebo hlavní loď katedrály. Více soukromým ve smyslu naší pozornosti je pro nás uvnitř sakrální stavby místo oltáře, kam směřujeme svojí pozornost během obřadu. Zcela soukromé gesto nám nabízejí v posvátných stavbách boční lodě, apsidy a malé výklenky. Můžeme tam být duševně sami se sebou a dotknout se jejich hmoty, lavice nebo židle. V soukromí jsou to posvátné niky nebo útulné zákoutí domova.

Vjem dotyku souvisí vždy s úrovní fyzickou i duchovní. Ve svém důsledku podporuje nalezení sebe sama a vede k rozvoji tvořivosti. Když člověk přemítá, často se dotkne rukou svého obličeje. Koneček ukazováčku spočine na rtech. Nebo si opře o stůl ruce a do nich vložíme hlavu, čekajíc na příchod nápadu... Je to spojení se sebou, dotek sám sebe včetně správného gesta. Je to příprava na příchod inspirace, východisko pro uskutečnění něčeho nového. Fyzickým gestem jsme vytvořili předpoklad, určitou formu prosby a otevření se novému co má přijít. Z vnějšku prostoru k nám přichází impulzy inspirace a skrze své cítění a myšlení vytváříme nové skutečnosti. Stejným způsobem nás může k vykročení z rovnováhy podepřít správné gesto stavby nebo vhodně vytvarovaná židle.

Člověk a jeho vztah k vnitřnímu a vnějšímu prostoru. Pohyb a s tím související zážitek je třeba vést oběma směry. Zleva doprava jsou to fáze celistvosti, vnitřního doteku, přechodu, vnějšího doteku a vnějšího oddělení. Tak, aby byl tento pohyb celistvý je třeba vykonat zpáteční pohyb. Cestu tam a zpět si můžeme představit jako vstup, výstup a znovu vstup člověka do chrámu světa.

Zážitek trojrozměrnosti

Lidské tělo má svou architekturu. Člověk svými pohyby a gesty prostor zažívá i spoluvytváří. Je-li v klidu, má schopnost pociťovat prostor v oblastech nahoře-dole, vpředu-vzadu a vlevo-vpravo. Je-li v pohybu tak vnímá děje ve směrech nahoru-dolů, dopředu-dozadu a doleva-doprava. Zdá se nám to samozřejmé. Ale například zvíře nemá zážitek zpětného pohybu nebo pohybu do stran. Pohybuje se pouze ve směru dopředu. U ptáků a ryb se pak objevuje ještě zážitek pohybu v okruhu. Také si můžeme všimnout, jak vypadá tvar doupěte zvířete nebo hnízdo ptáka. Základem je mu vždy symetrický oválný tvar. Architektura člověka je však odlišná. Odráží se v ní naše vlastní bytost, lidské Já. Ve viditelném světě je pro bytost člověka charakteristická trojrozměrnost prostoru tvořená třemi různě se prolínajícími rovinami.

Ve vzpřímeném postoji a také ve vertikálnosti staveb zažíváme svůj smysl pro rovnováhu. Vědomi si svislého směru, rozlišujeme prostor nahoře a dole. Odděluje ho pomyslná vodorovná rovina. Jako Já se zažíváme, protože kráčíme vzpřímeně. Stání je výrazem naší podstaty, nalezení sebe sama. Je-li náš život v rovnováze mezi myšlením a cítěním, můžeme naplnit svůj životní plán. Proto se smysl pro rovnováhu pojí se silami vycházejícími ze znamení kozoroha. Jsem to Já v protikladu k přicházející tíži. Pro správné duševně morální působení architektury je důležité, aby obsahovala vyvážené prvky a gesta jak pevné a jasné svislosti, tak vodorovnosti. Aby podněcovala k vzpřímenému postoji a hledání vědomé rovnováhy mezi myšlenkou a citem. Vzpřímenost vyjadřuje vztah k nadmyslnu a k citům Já člověka. Nadmyslnu prožívá člověk ve svislé ose. Aby mohl člověk nalézat svůj vztah k tomu, co jej převyšuje, měl by být dobře ukotven ve svém okolí. Tuto kvalitu prostoru vyjadřuje vodorovná rovina procházející rozpaženými pažemi. V horizontálnosti nalézá člověk pevné spojení se svým okruhem. Je to pomyslná plocha, v které se spojujeme s horizontem, s prostorem okolo nás. Nahoře lehkost a dole tíže. Člověk tak ve správně navržené architektuře spojuje spodní a horní svět a vnáší jej skrze sebe do pozemského života.

Pohyb dopředu-dozadu je u člověka spojen se svislou rovinou. Hlavní osou předozadní plochy je osa ve směru pohybu a odpovídá u člověka jeho vůli. Souvisí s rozhodností a přizpůsobivostí. Je to také budoucnost, přítomnost a minulost. Přítomnost je středem každého postoje. Pohyb

vpřed je novým počátkem. Jsou to činy člověka. Smysl pro pohyb vyjadřují ve zvěrokruhu síly střelce, který vyjadřuje jasný záměr. Smysl pro pohyb a smysl pro rovnováhu se v prostoru prolínají. Ze správného postoje a směřování můžeme vykročit k ostatním lidem do svého okruhu. V jazyce prostorových gest vnějšího prostoru odpovídá tomuto významu cesta nebo venkovní schodiště. Uvnitř staveb jsou to chodby, vnitřní schodiště, podloubí a pasáže. Střídání úzkého prostoru cesty nebo schodiště s otevřenými prostory vede k zážitku rozšíření a nádechu. U člověka se zlepšuje vnímání a rozhodování, je-li prostor správně rytmizován. Když vstoupíme ulicí na náměstí nebo průchodem branou do chrámu můžeme se nadechnout a cítit se znovu spojení s tím, co nás převyšuje na duševně duchovní úrovni. Na náměstí se můžeme nadchnout pro činy veřejné, v posvátném prostoru hledáme svůj vztah k duchu a ke své duši.

Pro rytmus cesty je důležitá pauza. Je to například odpočívadlo schodiště, které mění sled kroků a obrací pozornost vně. Nebo průchod stupňovitě se zužujícím ostěním dveří katedrály před vstupem do chrámu. Pauza je změna, chvíle spočinutí a příprava na další cestu. Něco nového může vzniknout jedině z vnitřního ticha, ze zklidnění, z pauzy, ze stavu klidu. Proto byly u sakrálních staveb tak důležité vstupní prostory, oblast vchodových dveří, vstupní schodiště nebo průchod tmavým zádveřím před vstupem do světla a nálady hlavní lodě (hlavního prostoru stavby).

Pohyb doleva-doprava se odehrává také ve svislé rovině. Vyjadřuje intelekt člověka. V našem podvědomí je spojena tato rovina jak s tím co chápeme jako přední a zadní, tak s tím jak chápeme klenbu nad námi i pod námi. Horní oblouk nad hlavou si spojujeme s nebeskou klenbou. Dolní oblouk vnímáme jako zemský svět zvířat a kořenů.

Prostor před námi je nám budoucností. Vzadu za pravo-levou rovinou jsme spojeni s minulostí. Z vnímání tří rovin vidíme, že se kvality všech tří směrů prolínají a dohromady tvoří jeden celek. Na příkladu tří rovin, které jsou na pozadí našeho vnímání prostoru si můžeme všimnout, že mají některé osy společné s těmi ostatními. Je to proto, že spolu všechny roviny našeho vnímání souvisí.

V historických epochách to byly převážně stavby sakrálních prostor a hrobek, kde se v různých gestech stavitelského umění tyto tři směry potkávaly a tektonicky se doplňovaly. Podle vývoje lidského vědomí někdy převládaly jedna nad druhou, aby posunuly vývoj a probuzení lidské duše k novým pohledům na svět i sebe sama. Příkladem je nám gotický styl, kdy převládala vertikálnost ve stavbách středověkých

katedrál. Byl to impulz, který přišel z duchovního světa předobrazů, aby pomohl skrze formu a náladu chrámů posunout vývoj lidského vědomí.

Ztvárnění nálady skrze tělesné gesto a postoj

K tomu, jak prostoru rozumíme, patří různá tělesná gesta a postoje. Je to jazyk zapsaný do našeho podvědomí. Stejný jazyk vyjádřený řečí tvarů v pevné hmotě má i architektura. Proto u staveb můžeme říci, že mají svým stylem a tvarovým jazykem vliv na duševně morální vývoj člověka. Chránové stavby byly v tomto smyslu propracované k dokonalosti. Tak jako vzpřímené tělesné gesto pomáhá kultivovat Já, tak vzpínající se prostor chrámů probouzí naše vědomí.

Porozumění silám a gestům působícím v prostoru můžeme prohloubit cvičeními bothmerovy¹ gymnastiky. Ta si klade za cíl skrze systém gymnastických cviků prohloubit zážitek prostoru a kultivovat volní síly člověka. Jedná se o formu gymnastických cvičení, kterými můžeme vědomě uchopit síly myšlení, citu, vůle a Já v pohybové formě. Vědomě si tak můžeme kultivovat spojení tělesna s vůlí. Cvičení se silami vertikálními a horizontálními a jejich vyvažování do pozemské a sférické rovnováhy pomáhá při chápání vztahů rytmu a tektonických sil v architektuře. Bothmerova gymnastika je vlastně tělocvik bez náradí, koncentrační prostná cvičení. Jsou to cviky zaměřené na směry, na cíl. Hra mezi lehkostí a tíží.

Jedno z cvičení se jmenuje „*cvičení čtyř dimenzí a narození vědomí člověka*“. Je to prožitkové cvičení, které dává tělesně i duševně zažít jakým jazykem gest k nám promlouvá prostor, čtyři dimenze člověka a čtyři živly přírody. Cvik začneme tak, že ze vzpřímeného postoje nakročíme pravou nohou dopředu a zároveň předpažíme dlaněmi dolů. V této pozici přeneseme váhu těla na přední nohu. Tato část cviku je zaměřená na tělesné prožití pevnosti, kdy cítíme sílu kostí. Nálada toho gesta odpovídá minerálnímu světu, elementu země. Druhá část cviku odpovídá náladě vrůstání do rostlinného světa. Přeneseme váhu dozadu, upažíme a dlaně otočíme nahoru. Přednoženou nohou uděláme krok dozadu. Vzpažíme dlaněmi k sobě. Vnímáme sílu tíže, kterou musíme překonat. Cítíme sílu svalů zvedajících ruce. Vnímáme svět rostlin a jejich růst. Vysoko nahoře v dlaních si představíme květy a světlo. Díváme se nahoru. Je to oblast citů. Abychom se v nich nerozplynuli, přeneseme svojí pozornost zpět ke kořenům, k nohám a do dolní části těla do oblasti pudů. Předkloníme se se vzpaženýma rukama a zároveň přednoženou nohu vědomě táhneme až do zanožení. Pravou dolní končetinu mírně pokrčíme a na ní vyvažujeme rovnováhu. Současně se

tělem i pažemi skláníme, jdeme s hlavou a pažemi k podlaze a v předklonu je necháme volně viset těsně nad zemí. Vědomím a pocity vstupujeme do zvířecí říše. Hledíme dolů do země a zažíváme tíži těla. Nyní nastává fáze, kdy se z prostoru tíže znovu spojíme se svým duchovním vedením. Je to moment síly vertikality a vzpřímení, který můžeme pocítit při vstupu do gotické katedrály. V oblasti lopatek pocítíme dotek svého anděla. Pocítíme éternou sílu, která nás začíná pomalu a jemně mezi lopatkami nadzdvihovat. Zvedáme se, prsty na ruce se začínají probouzet, díváme se dolů. Napřimujeme se, hledíme stále k zemi a paže jdou pomalu nahoru do vzpažení nad hlavu. Světlo nás zvedá ze země, jsem ale stále ještě připoutáni k zemi, vědomí ještě spí. Vypneme se až na špičky a ruce zvedneme co nejvýš. Teprve nyní zvedáme pohled očí a současně rozpažíme, uděláme krok vpřed. Procházíme branou, už nejsme tolik připoutáni k zemi, ale vnímáme i svět nad sebou. Stojíme na špičkách, nohy u sebe. Dlaně otočíme k zemi. Postupně připažujeme a paty klesají k zemi. Stáváme se novým vědomým člověkem.

Skrze tělesný pohyb se tak dá zažít to, jaké zákonitosti má prostor a jak na nás působí jeho úrovně. V architektuře středověkých chrámů byl člověk veden k zažívání sebe sama jako bytosti, která má božský původ. Vždy to byl rytmus vnímání mezi pozemským a nebeským vlivem. Vstupní prostory katedrál jsou spojené se zážitkem zemského živlu. Hlavní loď svatyní se otvírá nadmyslovému světu. Při odchodu z chrámu se znovu setkáváme s pozemským světem, vracíme se sami k sobě. Občerstvení pro pozemské konání silami ducha, které jsme v sakrálním prostoru zažili.

Tělesné výrazové formy a pohyby pro éterné spojení s prostorem

Pro to, jak tvarovat prostor nám může být inspirací umění eurytmie². Základní eurytmické postoje vycházejí z pohybů končetin. Eurytmické pohyby mohou být duchovním doprovodem k různým příležitostem. Eurytmie doprovází uměleckými formami pohybu například nálady hudebních skladeb, poezii, pohádky a různé události života. Pohybově jsou v eurytmii zpracované určité formy, jak se člověk ve skupině nebo sám v prostoru pohybuje. Eurytmický pohybový doprovod tak může například sloužit jako určitý způsob podpory k události narození dítěte, k narozeninám, k úmrtí člověka nebo při různých oslavách ročních svátků. Eurytmicky tak mohou být v gestech a tělesných postojích vyjádřeny různé životní nálady.

Jedním ze základních cvičení je postoj IAO. Na jednotlivých postojích si můžeme všimnout, jak souvisí tvar postoje a duševní naladění s jazykem architektury.

Cvik se dělá stojíc na místě. Zvuk samohlásky I je pevný a pronikavý. Stabilní jako sloup. Utvrzujeme se v sobě. V tělesném postoji tomu odpovídá svislý postoj, v kterém správně nalezneme svojí vyváženou vertikální osu procházející temenem hlavy a středem chodidel. V gestu pro A se odráží pocit obdivu a úžasu. Člověk ve vzpřímeném postoji mírně přenesse svojí tělesnou osu dozadu, až tam, kam mu to dovolí rovnováha a rozevře zvolna paže. Je to jako vstup do chrámu, který nás přijímá obdivuhodně otevřeným gestem vstupních dveří. Pokračujeme pohybem celého svisle stojícího těla zpět přes střed do gesta O. Tělesná osa se mírně přesune dopředu, pomalu zvedáme paže a vytváříme jimi před sebou vodorovný okrouhlý tvar. Zaoblenými pažemi pojmáme do sebe to, co jsme v gestu pro A přijali a co jsme při průchodu přes gesto I v sobě zpracovali. O je intimní gesto chrámu, které k sobě přijímá i To ostatní, nejenom sebe.

Dostředivé a odstředivé síly

Stahující síla vytváří minerální svět. Je to gesto zvnitřnění. Rozšiřující sílu pociťujeme jako světlo a prožíváme jako otevření a uvolnění. Harmonie těchto principů byla

v historii dosahována nejčastěji při stavbách významných budov a vyvrcholením byly stavby chrámů. To co vnímáme v prostoru jako zdravé a oživující je neustálá plynulá proměna mezi těmito dvěma silami a jevy. Směr dovnitř vnímáme silněji v údolí a ještě více například v jeskyni, která nás obklopuje. Opačný směr rozšiřování na nás působí v rovné krajině nebo v prosvětlené lodi posvátného prostoru. Přejechy tvarů a nálad mezi těmito dvěma krajnostmi jsou metamorfózou chrámu přírody. Do středu směřující síly a ven směřující síly jsou základem všech gest. V architektuře je to například nalezení správného poměru mezi tvary vypouklými (vydutými ven k pozorovateli) a tvary dutými (dovnitř ve směru od pozorovatele). Záleží na účelu budovy, s kterými budeme pracovat více nebo méně.

Modelování studie budovy České antroposofické společnosti na setkání Jedinec a společenství v roce 2008. Hledání objektivního uměleckého výrazu stavby skrze společné modelování forem. Hlavním motivem stavby je zvoucí vstupující gesto okolo hlavních dveří. To se prolíná a navazuje na otevírající se gesto nad vstupem, které se rozšiřuje směrem vzhůru k inspiracím duchovního světa a zastřešuje divadelní sál budovy. Hlavní motiv a jeho nálada byla během tvorby hledána tělesně v eurytmických gestech. Vpravo od hlavního vstupu navazuje křídlo s jídelnou, pracovnyami a dílnami. Vlevo jsou okna do předsálí a šaten. Vlevo v pozadí je budova pro starší občany.

Živá tvořivost a vznik stylu staveb

Často se vedou diskuze o tom, odkud mají svůj původ architektonické styly jednotlivých historických epoch. Odkud čerpali svou inspiraci tvůrci chrámů? Jak navrhovali stavitelé katedrál nebo Antonio Gaudí či Rudolf Steiner? Tvořili přímo v duchovním světě předobrazů. Pracovali se sochařskou hlínou a dělali si modely ze sádky. Vytvářeli tvary promlouvajících gest, jež dále podněcují rozvoj duše člověka, jež vedou, objímají, zvou a nasměrovávají.

Dotknout se živoucího tvaru může však i každý z nás. Jednou z forem umělecké tvořivosti a hledání živého výrazu v architektuře je metoda společného modelování ze sochařské hlíny nebo plastelíny. Co vlastně takovou tvorbou vzniká? Co se rodí na světě? Tím, že se tvůrci ve skupině naladí na společné dílo a na dané zadání stavby a že naslouchají jeden druhému – vyrůstá postupně objektivní a při tom ojedinělý model stavby. Motivy, ztvárněné konečky prstů zúčastněných tvůrců vycházejí z tvůrčích impulzů vyšších duchovních hierarchií. Duchovní bytosti mají zájem na vzniku nových forem, protože dávají podněty k dalšímu vývoji lidské duše. Inspirační impulzy člověk dále zpracovává a dotváří při modelování s hlínou za pomoci elementárních bytostí, nejčastěji gnómů. Člověk se na zemi nalézá mezi světem andělů a elementárních bytostí. Pod prsty tak vznikají nové různorodé formy, jež vznikly z inspirované živé tvorby. Vznikající novotvary vedou ke vzniku stylu.

Tvorba studie modelu waldorfské školy v Jinonicích v Praze. Účelem tvořivého setkání bylo nalézt hlavní tvary a velikost budovy. Po vzájemné dohodě o počtu a velikostech místností byly na předpřipravený model terénu rozmístěny kousky plastiliny přesně v potřebném objemu. Byly citlivě pokládány do míst jednotlivých částí školy. Zcela vlevo je vidět první fáze tvorby, kdy se tvořily náznaky prvních rysů budov. Skupina se shodla, že do zatím beztvaré hmoty začnou působit dvě síly. Síla vstupu a síla jižního směru slunečních paprsků. V horní části modelu na obrázku vpravo je vidět, jak jeden z tvořících účastníků vstupuje palci do hmoty uvažované mateřské školky silou slunečních paprsků z jižního směru a otevírá její gesto Slunci. Na dalších snímcích je vidět propracovávání detailů a forem jednotlivých částí stavby. Vpravo dole je dokončený model školy, na kterém jsou jasně vidět otevřená gesta vstupů a ze střech vystupující sály. Model je výrazem organické architektury vzešlé z kolektivní umělecké tvorby.

Duševní péče o chrám a význam láskyplné pozornosti k prostoru.

Vnímání řeči staveb i tělesných postojů člověka a vliv na rozvoj jeho duše se vzájemně ovlivňuje. Je o to silnější, když je při vytváření chrámu-prostoru přítomen vědomý postoj duše citivé. Jde o duševní postoj při samé tvorbě prostoru. Týká se to vědomého vnitřního naladění, které vyjadřuje duševní hnutí uvnitř tvůrce v okamžicích vznikání návrhu i vlastní stavby. Úplně jinak bude vyzařovat gesto stavby i člověka provedené s láskyplnou vroucností. S vědomým naladěním na procítěný pohyb, který vytváří láskyplnou náladu. Ano, člověk na to má. Může tvořit tak umělecky propracovaná gesta a jemné části prostoru, že jsou výsledkem čarotvorné nálady, které nás povznosí. Atmosféra a pocit hlavního gesta chrámu může být dokreslena navíc

details, barevností a výzdobou. Vzpomeňme na profilaci sloupů nebo filigránskou sochařskou výzdobu katedrál. Jemná nálada totiž vzniká v oblastech přechodů. Například tam, kde se pevné stýká s tekutým nebo se vzdušným prostředím. Jsou to místa a pojednané plochy na zakončeních a na povrchu věcí. Například ozdoby špiček věží, kružby kleneb nebo barvy a dělení oken.

K tvorbě sakrálních staveb a architektury vůbec patří také péče o stav vědomí během procesu stavby. Mít po-vědomí o tom, že záleží na tom, jaké myšlenky budu mít během projektu i stavby bylo a je velmi důležité. Proto byly zakládány stavební hutě při stavbě katedrál. Její příslušníci prošli školením jak na úrovni řemesla, tak kultivaci morálky a ducha. Odráží se to dodnes v morálním působení gotických katedrál.

S tím souvisí také vědomí o tom, jak je důležité vytvářet dobré sociální vztahy v procesu vzniku návrhu a během výstavby. Zapojení veřejnosti do procesu plánování a sdílení názorů patří k moderním metodám plánování staveb. U staveb, které mají vztah k duchovnímu světu je to ještě důležitější. Tím, že jsou společně sdíleny například názory určité skupiny lidí podporující stavbu kostela, může se spojit duševní síla vůle a duchovní působení inspirace v jeden společný proud. Vzniká tak okruh, společenství lidí se stejným cílem. Čím více lidí si hlouběji porozumí již v záměru projektu, o to hladší je průběh vzniku stavby. Pokud je záměr stavby jasný a existuje shoda skupiny i silná vůle jednotlivců, je na kladném vývoji situací vždy cítit podpora andělských bytostí.

Láskyplná pozornost k místu a navázání kontaktu k jejím éterickým silám začíná u položení hraničních kamenů okolo pozemku. Počátkem záměru výstavby je událost položení základního kamene stavby. K vědomé péči o prostor patří i úklid a údržba. To vše jsou úkony, které souvisí s elementárními bytostmi. Je-li jim dán konkrétní úkol, pomáhají člověku radostně v uskutečnění jeho záměrů.

Novostavba kostela Obce křesťanů v příměstské čtvrti Pasing, Mnichov-západ v Německu. Příklad sakrální stavby, která vznikla komunitním plánováním s prvky sociální trojčlennosti. Zleva: pohled na vstupní halu, interiér haly s pohledem na vstupní dveře, interiér haly se vstupními dveřmi do kostela, interiér hlavní lode kostela. Otevřené gesto vstupní haly zve svými křídly příchozího. Vede ho prosvětleným předprostorem do sakrálního prostoru kostela, který má méně oken umístěných nad horizontem člověka. Je to cesta k zvinitnění. Stěna za oltářem se zvedá a plynule přechází do tvaru stropu, Celý prostor se slavnostně rozevívá směrem ke vstupu.

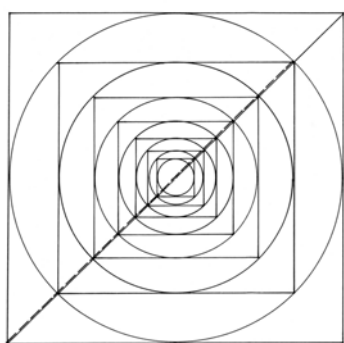
Harmonické proporce člověka a posvátného prostoru

Proč se používaly harmonické rozměry pro stanovení rozměrů sakrálních staveb? Bylo to proto, že odrážejí rozměry jazyka přírody a poměrů lidského těla. Proto jsou považovány za posvátné. To co na nás působí jako krásné na pohled, má určité harmonické poměry rozměrů. Jsme na ně zvyklí tím, jak vnímáme vizuálně světy živých přírodních říší. Základní harmonický poměr se nazývá *zlatý řez*. Je to vztah dvou rozměrů v poměru 1 : 1,618. Poměr zlatého řezu se objevuje například ve zkracujících se rozměrech končetin směrem k jejich koncům. Najdeme ho i v poměrech, jak se mění od sebe vzdálenosti větvení stromů nebo soutoky řek.

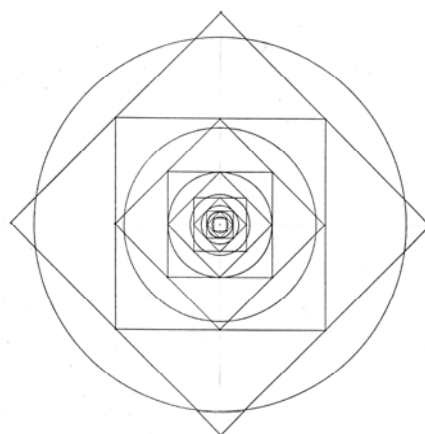
Esteticky vyváženými se také jeví základní poměry jako například 1:1, 1:2 a 1:3 a jejich násobky. Když člověk rozpaží, vytyčí ve vodorovném směru stejnou vzdálenost, jaká je jeho výška. Je to poměr 1:1. Základ všech souladných vztahů.

Tělesné proporce člověka mají mnoho společného i s geometrií planety Země a celé sluneční soustavy. Například při běžné chůzi vykonáváme průměrný krok v úhlu nohou 47° vůči pupku. Od svislé osy je to $23,5^\circ$ což je sklon zemské osy k ekliptice. Zlatý řez i základní poměry čísel a různé úhly na lidském těle odráží to, jak Příroda formuje prostor i člověka.

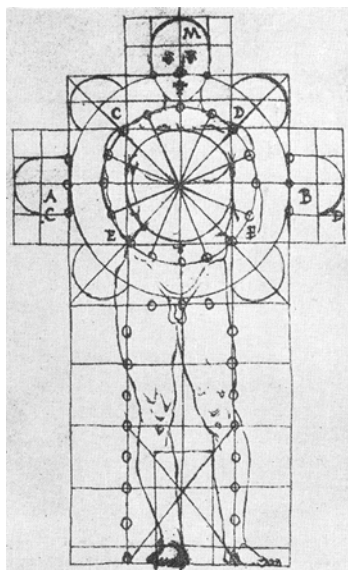
Číselné poměry hudebních intervalů vztažené na rozměry prostoru mají vliv na akustiku. Hudební intervaly jsou poměry mezi vibracemi jednotlivých tónů, které se narodily z *hudby sfér*. Stavitelé chrámů všech dob vnímali, že když vhodně použijí proporce, stane se prostor souhrou s Vesmírem.

Grafické zobrazení harmonických vztahů měř nazývaných sáhy, které jsou odvozené z rozměrů lidského těla. Částmi sáhů jsou například lokty, stopy nebo palce. Tyto míry se používaly jako základ pro určení rozměrů sakrálních staveb.

Zobrazení harmonických vztahů mezi vzdálenostmi oběžných drah planet sluneční soustavy. Kruhy které přetínají rohy čtverců mají s nimi stejnou délku obvodu. Matematické vztahy poměrů jsou základem hudebních intervalů, které se používaly například pro určení výšek při stavbách katedrál.

To, kde vnímali tvůrci renesančních chrámů střed člověka ve vztahu ke stavbě vidíme na této kresbě.

Kompozice chrámu a lidská postava

V patnáctém a šestnáctém století se proměňuje názor na uspořádání, tvar a kompozici křesťanských sakrálních prostor. Spolu se vzrůstajícím zájmem o vědomé používání principů proporcí lidského těla, mění se i koncept půdorysu chrámů. Postupně se ustupuje od bazilikální kompozice s podélným prostorem chrámu a bočními loděmi na stranách. Začíná převažovat koncept centrálního uspořádání hlavního prostoru s oltářem uprostřed. Vnímání světa se od období renesance mění. Člověk se stále více vnímá ve svém Já, nezávislejším na okolí. V Já, které je vnímáno v oblasti srdce a hrudi.

Souvisí s tím tehdy nové poznatky o přírodě, kdy si člověk všímá stále více toho, jak jsou utvářeny základní živé tvary. Vše vychází z geometrie kruhu a základních pravidelných mnohoúhelníků. Jako příklad uveďme kruhový tvar ptačího hnízda nebo průřez stromem či stéblem trávy. Tvary pravidelných mnohoúhelníků můžeme spatřit například v rytmu okvětních lístků květin nebo ve struktuře včelích pláství. Tehdejší poznatky o heliocentrické soustavě planet sluneční soustavy tento koncept kruhu a středu doplňují a potvrzují. V době renesance se tak u nejvýznamnějších křesťanských sakrálních staveb objevuje oltář většinou poblíž středu centrálního hlavního prostoru. S vývojem doby se v následujících stoletích až do současnosti posouvá kněžiště ze středu směrem k východu. Ve vztahu k lidské postavě symbolicky více směrem do oblasti hlavy.

Uvědomění si sebe sama v prostoru, oživlý prostor

Čím by měl být chrám prostoru člověku budoucnosti? Měl by vést člověka k tomu, aby se našel v sobě. Aby sám sobě porozuměl. Vědomě a s citem utvářené tvary a gesta sakrálních staveb, tak jako procítěně vedené pohyby, budou směřovat k souzvuku vztahu těla a ducha prostoru. Tak, aby mohl člověk se smyslem svého života vykročit do svého okolí. Proč se člověk cítí dobře v chrámu, co v něm vzbuzuje tu úctu a úžas? Co zažíváme, když jsme v posvátném prostoru? Je to zážitek, že mohu vstoupit volně do světa. Že mohu plynout volně vpřed, do stran i nahoru. Být sám sebou. Majestátný prostor katedrál otvírá v člověku duši. Sytí jej a naplňuje. Tak, že můžeme vykročit k ostatním.

Oldřich Hozman

¹⁾ Fritz Graf von Bothmer (1883-1941), učitel gymnastiky v první Waldorfské škole ve Štutgartu v Německu. Na základě blízké spolupráce s Rudolfem Steinerem vypracoval od roku 1922 speciální metodiku tělesné výchovy pro waldorfské školy. V individuální formě se bothmerovy gymnastiky využívá i jako pohybové terapie u arytmiických dětí a dětí, které mají potíže s prostorovou orientací a orientací v tělesném schématu.

²⁾ Eurytmie vznikla v roce 1912, kdy Rudolf Steiner připravil na základě dotazů cvičení základních gest a tělesných postojů člověka. Skrze smyslové vnímání našel okolo sebe základní prapůvodní gesta. Jazyk těla, kterému je rozumět a který promlouvá i k duši člověka. Eurytmie je výrazem porozumění prostorovým zákonitostem éterických sil, které procházejí prostorem a skrze lidské tělo. Pohyby v eurytmii vyjadřují uměleckým způsobem vztahy dostředivých a odstředivých sil přírody.

Oldřich Hozman je architekt, do své práce zahrnuje principy celostní architektury, jemných sil přírody a geomantie.